

Qui era Elionor d'Aquitània i quina relació va tenir amb Catalunya? (II)

Autor: Marc Pons
Data de publicació: 11-02-2025

Elionor va intentar crear un imperi que havia d'abastar des de la frontera anglo-escocesa fins al marquesat de Tortosa.

Bordeus (ducat d'Aquitània), 18 de maig de 1152. Fa 871 anys. Elionor d'Aquitània (30 anys) feia efectiu el matrimoni amb el candidat que ella, personalment, havia elegit. Per primer cop en la història medieval europea, una governant decidia qui seria el seu consort. Enric Plantagenet (19 anys) no va ser una elecció impensada. Si bé és cert que les fonts documentals el descriuen com un home jove, ric, solter i atractiu; també ho és que era una de les figures polítiques més prometedores de l'Europa de l'època. Era comte d'Anjou i duc de Normandia, que amb Aquitània (en poder d'Elionor), formaven el trident dels grans dominis feudals que actuaven totalment al marge del control reial. I, a més, era un ferm candidat a ocupar el tron d'Anglaterra, que havia estat usurpat a la seva mare, neta de Guillem el Conqueridor. Enric era una inversió amb moltes expectatives.

Dominis de l'eix Aquitània-Plantagenet / Font: Historical Atlas by William Shepherd.

L'aposta anglesa

Elionor, que mai havia perdut la perspectiva del poder, va elegir algú amb qui formar una dupla invencible. I no es va equivocar. Enric era besnet de Guillem, el duc normand que havia conquerit Anglaterra i ocupat el tron de Londres (1066). No obstant això, la seva mare Matilde (1102-1167), neta del conqueridor i legítima hereva, havia estat desplaçada del tron per un parent que tenia el suport de... Lluís VII de França!, mentre era el marit d'Elionor. Per tant, l'elecció d'Enric com a segon marit era alguna cosa més que això... era una sobirana puntada de peu al cul del

francès i, sobretot, era una sorollosa declaració d'intencions: Elionor iniciava el camí de la independència d'Aquitània, que culminaria dos anys més tard de les noces (1154), quan Enric, amb l'ajut d'Elionor, reparava la injustícia comesa sobre la seva mare i obtenia la corona anglesa.

Elionor i Enric, una dupla invencible

El 25 de novembre de 1154 moria Esteve, el rei intrús; i, tot seguit, Enric era coronat a Londres. A partir d'aquell moment, la dupla Enric i Elionor passava a ostentar el control d'una suma de territoris que representaven tres vegades l'extensió dels dominis de Lluís VII de França; deu vegades els de Ferran II de Lleó, o de Ramon Berenguer IV de Barcelona-Aragó; o dotze vegades els de Sanç III de Castella. Elionor i Enric havien creat un nou gegant que, durant els dos segles posteriors, jugaria un paper protagonista. Els pesos i equilibris es redibuixarien, però la Guerra dels Cent Anys (1337-1453), que va enfrontar, per una banda, la monarquia francesa i els seus aliats gascons i angevins (farts dels anglesos) contra la monarquia anglesa i els seus aliats borgonyons (tips dels francesos), en seria una conseqüència directa.

Representació coetània d'Elionor de Provença (segle XIII) / Font: British Library.

Aquitània i Catalunya

L'any 1155 marcaria el punt més profund de la crisi francesa. Dos antics dominis feudals del regne de França, Aquitània i Catalunya, s'havien postulat com a noves potències emergents de l'Europa occidental. La duquessa Elionor, de la casa peitovina Ramnúlfida, i el comte Ramon Berenguer IV, de la casa catalana Bel·lònida, lideraven sengles projectes expansius a partir del rescat de regnes corcats per terribles crisis (les anarquies anglesa i aragonesa). No deixa de ser una curiosa coincidència que els dos gegants marítims de la baixa edat mitjana europea (Aquitània-Anglaterra, potència atlàntica; i Catalunya, potència mediterrània) es configurin en aquell moment. Aquesta coincidència revela que Elionor i Ramon Berenguer IV van saber llegir a la perfecció que vivien el final d'una vella etapa i el principi d'una nova època.

Ricard Cor de Lleó

Elionor i Enric van tenir vuit fills, que sumats als dos que ella aportava del primer matrimoni (amb Lluís VII de França), elevaven a deu plançons la descendència de l'aquitana. Però no tots van tenir el mateix protagonisme. De tota aquella llorigada, el més cèlebre seria Ricard, anomenat Cor de Lleó (1157-1199), que, com els seus germans i germanes, era de llengua materna occitana, la llengua de la cultura a l'Europa de l'època. Ricard va ser un guerrer molt cèlebre (va tenir una participació molt destacada —i molt controvertida!— en la Tercera Croada, 1189-1192). I va ser el successor del pare (rei d'Anglaterra, duc de Normandia i comte d'Anjou), i de la mare (duc d'Aquitània). Les ancestrals precaucions amb la casa reial francesa (el testament de Guillem X) no van ser necessàries, perquè qui va governar, de debò, sempre va ser Elionor.

Representació coetània de Felip August i Ricard Cor de Lleó / Font: Bibliothèque Nationale de France.

El Cor de Lleó i Barcelona

Quan Ricard va ser nomenat hereu al tron, Elionor es va fixar en la filla del seu parent llunyà Ramon Berenguer IV. Bordeus i Barcelona van negociar el matrimoni de l'hereu Ricard —fill i hereu d'Enric II i d'Elionor— i de la infanta Dolça (1160-1198) —tercera filla i única noia de Ramon Berenguer IV i Peronella—. Aquell projecte tenia un propòsit claríssim: apropar, de nou, les dues cases, separades des de l'època carolíngia (segle IX) amb l'objectiu d'unificar, en un termini de dues o tres generacions, tots els dominis dels Platagenet i dels Bel·lònides; i crear una mitja lluna territorial que abastaria des del comtat de Nothhumberland (a l'extrem nord d'Anglaterra) fins al marquesat de Tortosa (a l'extrem sud de Barcelona). No obstant això, aquelles negociacions es van trencar i les fonts documentals estranyament no

expliquen el perquè.

El Cor de Lleó i l'August

Alguns historiadors que han estudiat a bastament la figura de Ricard i la dels seus contemporanis sostenen que el Cor de Lleó va tenir una relació homosexual amb Felip August, delfí de França i fill del segon matrimoni de Lluís VII. Recordem que el rei francès havia estat casat, en primeres núpcies, amb Elionor. Un rocambolesc paisatge es completaria amb l'aparició en escena d'Àlix, la germana del delfí; que, després del fracàs negociador a Barcelona, seria compromesa amb el Lleó. No obstant això, les fonts documentals revelen que Àlix es va llançar en braços d'Enric II, el pare de Ricard; fet que apunta, clarament, que la relació entre Ricard i Felip, iniciada en la joventut (mentre el Cor de Lleó es formava als dominis angevins materns, a tocar de París) i seguida intensament durant la Croada, ja era un monumental escàndol a l'època.

Representació coetània d'Elionor i el seu fill Joan Sense Terra (segle XII). Font Església Parroquial de Chinon. França.

Joan sense Terra

Quan Ricard va morir lluitant, precisament, contra la seva parella (Llemotges, 1199), en bona part per causa que l'amor i la política mai han conciliat; Elionor, fent gala de la seva condició política, es va afanyar a nomenar successor el seu quart fill i germà petit del difunt Ricard (mort sense descendència): Joan, anomenat el Sense Terra (1166-1216) i quasi imposat a dit per Elionor, passaria a la història per ser el monarca que va promulgar la primera Carta Magna de la història anglesa. Joan Sense Terra va ser succeït pel seu fill primogènit Enric III (1207-1272), que va recuperar el projecte matrimonial fallit del seu oncle Ricard, i es va casar amb una neboda de Dolça de Barcelona. El 14 de gener de 1236, a Canterbury, es casava amb una altra Elionor, però en aquest cas de la casa Bel·lònida provençal d'origen català.

El Príncep Negre i Jaume IV de Mallorca / Font: Wikimedia.

La senyera quadribarrada d'Elionor i el Príncep Negre

Elionor, la segona, va ser la qui va introduir la senyera quadribarrada en l'armorial anglès. Així ho diu la descripció de les armes que acompanyen la representació de la reina Elionor: "Armorial of the House of Barcelona and Provence". Però no seria l'últim testimoni de la relació entre Barcelona i Londres. Quasi un segle més tard, Eduard de Woodstock, descendent directe d'Elionor d'Aquitània i d'Elionor de Provença, i més conegut com el Príncep Negre (1330-1376), es convertia en el protector del rei exiliat Jaume IV (1336-1375), últim monarca de l'efímer regne de Mallorca. El Príncep Negre va intentar asseure Jaume IV, de nou, al tron de Palma; i va gestionar el casament d'Elisabet, la germana petita del rei mallorquí amb Joan de Montferrat. El net d'Elisabet i Joan seria Jaume d'Urgell, candidat al tron de Barcelona al Compromís de Casp (1412).

Marc Pons

Podeu accedir a l'article original a través del següent enllaç:
https://www.elnacional.cat/ca/cultura/elionor-aquitania-relacio-catalunya-marc-pons_1062447_102.html